

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2003 m. birželio 7 d.

Nr. 110 (23)

Saturday supplement June 7, 2003

No. 110(23)

XII Mokslo ir kūrybos simpoziumo atgarsiai —

Lietuviškojo jaunimo vertybės laiko perspektyvoje

Dr. Romualdas Kriaučiūnas

Ivadas

Keičiasi mados, politika ir technologija. O kaip yra su vertybėmis ir jų supratimu bei praktikavimu? Galima būtų prileisti, kad vertybės yra abstrakčios ir amžinos, tačiau dar drąsiau galima teigti, kad vertybių pasisavinimas ir jų reliatyvi svarba asmenis ar grupes gyvenime vystosi ir keičiasi laiko tėkmėje. Negalvojame, kad mūsų senelių, mūsų tėvų, mūsų pačių ir mūsų vaikų vertybės, nors ir būtų panašios, yra tokios pačios.

Yra eilė klasifikacijų, grupuojančių vertybes. Šiai studijai pasinaudota Edward Spranger kategorijomis, kurios aptaria asmenybės dominuojančias vertybes. Pagal jo aptartas kategorijas, galima patirti teoretinių, ekonominių, estetinių, socialinių, politinių ir religinių vertybių reliatyvią svarbą asmenis ar grupes vertybių gradacijoje.

Šeši vertybių tipai

Teoretinis žmogus. Esminė žymė yra tiesos ieškojimas. Jis vadovaujasi mintimi, kuriuo siekiama tapatumo ar priešingybių nustatymo. Pasikliaujama stebėjimu ir protavimu. Čia randame mokslininkus ir filosofus.

Ekonominis žmogus.

Pagrindinis interesas yra naudingumo siekimas, bazuojamas savisaugos svarba. Iš čia išsivysto praktiškumas randamas prekybos pasaulyje. Santykiuose su kitais, toks žmogus daugiau stengiasi kitus viršyti savo turtais negu dominavimu ar tarnavimu kitiems.

Estetinis žmogus.

Aukščiausia vertybė yra forma ir harmonija. Kiekviena patirtis matuojama iš graikumo, simetrijos ir formos perspektyvos. Gyvenimo įvykiai išgyvenami visa pilnatvė. Estetinis žmogus žvelgia į tiesą, kaip grožį. Jis vertina individualumą ir savarankiškumą.

Socialinis žmogus.

Aukščiausia vertybė yra meilė kitiems — pasiaukojimas ir dosnumas. Jis vertina ir gerbia kitus, o pats yra jautrus bei užjaučias ir artimo meilę laiko

pagrindiniu visuomeninio santykiavimo punktu.

Politis žmogus. Visas dėmesys sutelktas į galią ir jėgą. Jam svarbu dominuoti ir kitus kontroliuoti. Daugelis vadų atitinka politinį tipą. Kadangi konkurencija yra neatskiriama gyvenimo dalis, politinis žmogus trokšta garbės, galios ir įtakos.

Religinis žmogus. Aukščiausia vertybė yra visuma. Būdamas mistiku, jis siekia visatos ir savo vietos joje supratimo. Religinio žmogaus protavimas yra nukreiptas į aukščiausią ir absoliutų vertybių išgyvenimą. Kai kuriems mistikams pats gyvenimas tampa mistiniu išgyvenimu.

Spranger neteigia, kad kiekvienas žmogus nepriklausomai tik vienam ar kitam vertybių tipui. Tikrovėje randamas įvairių tipų mišinys. Pasirinkdamas šėis minėtus vertybių tipus, Spranger gal per optimistiškai pasisako ir apie patį žmogaus prigimtį. Jo schemoje nėra vietos nei hedonistams, nei pasimeteliams.

Metodika

Gordon W. Allport, Philip E. Vernon ir Gardner Lindzey minėtoms Spranger vertybių kategorijoms matuoti sudarė psichologinį instrumentą vadinamą „Study of Values: A Scale for Measuring Dominant Interests in Personality“.

Šis vertybių matavimo instrumentas susideda iš klausimų, susietų su kasdieninių situacijų bei vertybių praktikavimu. Pirmoje instrumento dalyje užpildytas atsakymą pasirenka iš dviejų galimybių. Antroje dalyje atsakymai ir kiekvieną klausimą parenkami iš keturių galimybių. Iš viso yra gaunama 120 atsakymų — po dvidešimt kiekvienam tų šešių vertybių tipui. Instrumentas yra anglų kalba. Jo užpildymui nėra nustatyto laiko ribos, bet paprastai trunka apie 20 minučių.

Studijos dalyviai

Minimą instrumentą užpildė trys grupės JAV lietuvių jaunimo. 1969 metais gauta 22 atsakymai; 1984 metais gauta 12 atsakymų; 2002 grupėje gauta 57 atsakymai. 1969 ir

1984 metais atsakovai buvo studentai, o 2002 metų atsakovai buvo gimnazistai. Visi užpildžiusieji dalyvavo vienos ideologinės organizacijos kursose.

Rezultatai

Gauti rezultatai yra susumuoti pirmoje lentelėje. Pirmiausia reikia pastebėti, kad juo didesnis skaičius, tuo svarbesnė tuo skaičiumi pažymėta vertybė asmenis ar grupes gyvenime. Instrumentas buvo taip sudarytas, kad skalių vidurkis buvo nustatytas ant 40. Standartinis nukrypimas nuo vidurkio svyravo nuo 6.44 iki 9.31. Šie nukrypimai yra normatyvinės, o ne lietuvių jaunimo grupių.

Palyginant su amerikiečių normomis, 1969–tųjų metų lietuvių vaikinai išsiskyrė trimis atvejais. Pirmiausia, ekonominių vertybių plotmėje jie liko žemiausiame dešimtadalyje. Kitaip sakant, devyni iš dešimties amerikiečių jaunimo ekonomines vertybes statė aukščiau negu mūsų. Antra, mūsų vaikinai viršijo amerikiečius estetine plotmėje, užimdami aukščiausią dešimtadalį. Jie taip pat viršijo amerikiečius socialinių vertybių srityje, būdami aukščiausiam ketvirtadalyje.

Po penkiolikos metų — 1984 metais — lietuvių jaunimo ekonominiai interesai pasivijo ir šiek tiek pralenkė amerikiečių vidurkį, o este-

Antroji lentelė parodo lietuvių jaunimo vertybių panašumus ir skirtumus, palyginus su normatyvia amerikiečių jaunimo grupe.

Lentelė #2 Rezultatų palyginimas su normatyvia amerikiečių grupe*

Lietuviai vaikinai:			
Matuojamos vertybės	1969 m. grupė	1984 m. grupė	2002 m. grupė
Teoretinės	0	0	0
Ekonominės	-	0	0
Estetinės	++	+	0
Socialinės	+	-	0
Politinės	0	0	0
Religinės	0	-	0

Lietuvaitės:			
Matuojamos vertybės	1969 m. grupė	1984 m. grupė	2002 m. grupė
Teoretinės	0	0	0
Ekonominės	-	0	0
Estetinės	0	+	0
Socialinės	0	-	0
Politinės	0	0	0
Religinės	0	0	0

*0 = rezultatai viduriniame 50 proc.
- = rezultatai žemiausiame ketvirtadalyje.
+ = rezultatai žemiausiame dešimtadalyje.
++ = rezultatai aukščiausiam ketvirtadalyje.
++ = rezultatai aukščiausiam dešimtadalyje.

tinės vertybės iš aukščiausio dešimtadalio jie nusileido į aukščiausiojo ketvirtadalio lygį, vis tiek viršydami amerikiečius. Tuo pačiu mūsų lietuvių vaikinių tiek socialinių, tiek ir religinių vertybių svarba nukrito į žemiausiąjį ketvirtadalį.

2002 metų lietuvių vaikinių rezultatai, palyginus su amerikiečių normomis, ypatingai neišsiskiria.

Nėra klausimo, kad lietuvių vaikinai tarp 1969 ir 1984 metų labai apčiuopiamai pasistūmė ekonominių vertybių srityje. Per tą patį laiką reliatyvi socialinių vertybių svarba buvo pastūmėta žemyn. Panaši charakterizacija buvo taikoma ir 1984 metų amerikiečių jaunimui, kuriam jautrumas socialinėms problemoms buvo pakeistas ekonominės gerovės troškimu ir karjerizmo siekimu. Kai kurie visuomeninio gyvenimo stebėtojai to meto JAV jaunimą pavadino savanaudiška karta.

Dabar trumpai pažvelkime į lietuvių. 1969 metais jos skyrėsi nuo amerikiečių tik ekonominėje srityje, kur mūsų stovėjo žemiausiojo ketvirtadalio grupėje. 1984-jų metų rezultatuose lietuvių pakilo į aukščiausią ketvirtadalį estetine srityje ir nusileido į žemiausiąjį ketvirtadalį socialinių vertybių atžvilgiu. Paskutinioji merginų grupė — 2002 metais — nesiskiria nuo amerikiečių merginų normų.

Lietuvaitėms atveju, pasikei-

Vytauto Maželio nuotrauka.

timą tarp 1969 ir 1984 metų galima pastebėti labiau socialinėje ir kiek mažiau religinėje plotmėje. Per tą laiką šių abiejų, ką tik minėtų, vertybių svarba jų gyvenime sumažėjo. Matyt, kad ir jos buvo įtaikojamos laiko dvasios bei gyvenimo aplinkybių.

Idomiausia tai, kad 2002 lietuvių jaunimo — vaikinių ir merginų — rezultatų vidurkiai niekuo ypatingu nebeišsiskiria nuo amerikiečių normatyvinės grupės vidurkių.

Baigiamosios pastabos

Pabaigoje paminėtini du pagrindiniai šios studijos trūkumai. Pati studija galėtų būti kabutė, nes jos apimtis yra tikrai menka. 1969 metais tesurankiota 22 studentai, o 1984 metais dar mažiau — tik penkiolika. 2002 metų apklausoje skaičius pakilo iki 57 atsakovų. Pats didžiausias trūkumas, tai kad „Study of Values“ turimos vėliausios amerikietiškos normos yra 1968

metų. Reikalus gal nėra visai bevertiškas, nes 1968 metais arti 4,000 gimnazistų buvo įtraukti į normų atnaujinimą. Tos normos buvo labai mažai pasikeitusios nuo 1960 metų. Nežinoma, kiek tos normos pasikeitė nuo to laiko. Tuo patiu „itariame“, o gauti rezultatai tam tikrai neprieštarauja, kad mūsų, JAV lietuvių, jaunimo vertybių supratimas ir jų praktikavimas daugiau ar mažiau plaukia „parsiūviu“.

Apie tarptautinius žodžius išėivijoje ir Lietuvoje

Dr. Regina Kvašytė

jos ir pan. tekstai.

Pasirinktas tik vienas iš leksikos sluoksnių — tarptautiniai žodžiai. Lietuvių kalboje tokių žodžių yra nemažai, tai žinoma seniai ir ne tik kalbininkams. Esama tiesiog nepažintų tarptautinių žodžių — vienintelių, pavadinantių vieną ar kitą reiškinį arba reiškančių tam tikrą sąvoką. Tokia ir yra pagrindinė priežastis, dėl kurios skoliniai patenka į kalbą — jie turi užpildyti tuščią vietą žodyne, t.y. pavadinti naujai atsiradusį reiškinį. Reikalų raštuose (kaip ir kalboje apskritai) vartojami tarptautiniai žodžiai skirstytini pagal jų kilmę, skolinimosi laikotarpį, paplitimą bei sulietuvinimo laipsnį. Nors pagrindiniai tarptautinių žodžių šaltiniai esti klasikinės (lotynų ir graikų) kalbos, yra kilusių ir iš romanų (prancūzų, italų) bei germanų (anglų, vokiečių) ir kitų kalbų arba šios kalbos atlikusios tarpininkų vaidmenį.

Kalbant apie Amerikos lietuvių organizacijų reikalų raštus, reikia pasakyti, kad, peržiūrėjus pokario laikotarpio dokumentus, aptikta daugybė įvairių tarptautinių žodžių. Vienus jų galima laikyti tikraisiais tarptautiniais žodžiais, dar vadinamais internacionalizmais arba internacionalizmais (dauguma kalbininkų sutaria, jog tai žodžiai, paplitę bent trijose didžiosiose Europos arealo kalbose). Dažnai jie būna lotynų kilmės: konvencija, rezoliucija, memorandumas, statutas, projektas, federacija, agentas, konsultas, premija, taip pat graikų kilmės programa, demokratija, protokolas ar per nacionalines kalbas atėję lotynų ir graikų kilmės žodžiai. Be jau išvardintų daiktavardžių (terminų) penktojo dešimtmečio reikalų raštuose esama ir įvairių veiksmažodžių bei jų formų darinų — taip pat dažniausiai lotyniškos kilmės: neinvestijuoti, inkorporuoti, deleguoti, multiplikuoti, ape-liuoti, rečiau — kilę iš nacionalinių kalbų, pvz., autorizuoti (pranc.).

Amerikos lietuvių organizacijų reikalų raštuose aptinkama originalo kalba rašomų tarptautinės kilmės žodžių bei junginių. Dalis jų yra tradiciniai lotyniškos kilmės posakiai, pvz., post factum (=atgaline data), Nukelta į 4 psl.

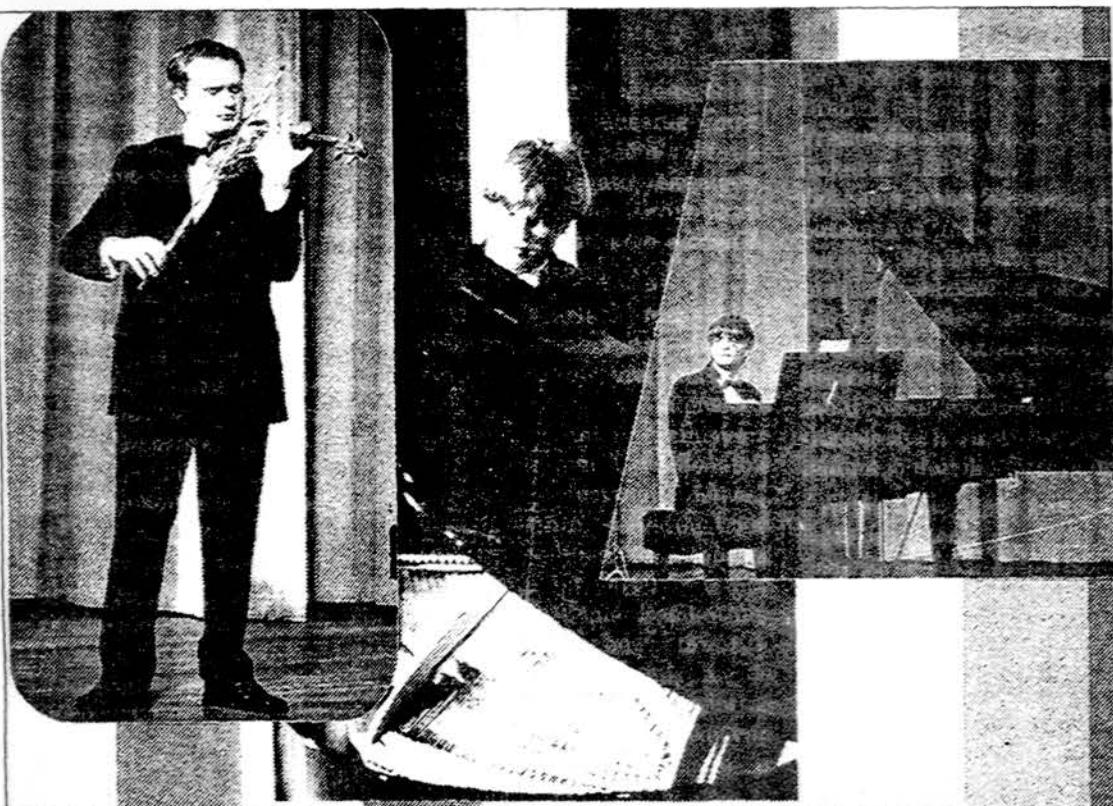
Šio šeštadienio priedo puslapiuose:

Kaip keičiasi jaunimo vertybės; tarptautiniai žodžiai. — 1 psl.

D. ir A. Puodžiukų koncertas; festivaliai Pažaislyje. — 2 psl.

Lietuvos švietimo pertvarkos vizijos; atsiveiktinta su rašyt. Algirdo Gustaičiu. — 3 psl.

Leidiniai. — 4 psl.

Broliai — smuikininko Dainiaus ir pianisto Aido — Puodžiukų koncerto, vykusio gegužės 3 d., Cleveland, OH, fotomontažas.

Neeilinių muzikų koncertas

Danutė Staškevičiūtė-Liaubienė

Grynos muzikos technikos susiliejimas su meistriška išraiška yra kiekvieno muzikos atlikėjo pirminė užduotis. Tokia kūrybinė sintezė buvo įgyvendinta koncerte, vykusiam gegužės 3 d. Cleveland, OH., kuriame Aiteitės klubas pristatė du jaunus Lietuvos muzikus, pianistą Aidą Puodžiuką ir smuikininką Dainių Puodžiuką. Du broliai, baigę mokslus Lietuvoje, šiuo metu tęsia muzikos mokslus Bostono universitete, „Artist Diploma“ programoje. Šio diplomo pavadinimo negalima išversti „menų“ diplomu, kaip buvo matoma šio koncerto reklamoje lietuvių spaudoje. Menų diplomai reiškia „fine arts“. Tiksliai išskirtinės konservatorijos bei universitetų muzikos katedros JAV-ese suteikia tokius specifinius diplomus. Kai aukščiausios kvalifikacijos muzikos atlikėjai įstoja į „Artist Diploma“ programą, jiems yra sudarytos sąlygos su-telkti visą dėmesį į muzikos atlikimo procesą be jokių akademinio išsiblaškimų. Gal tiksliausias vertimas būtų „muzikos virtuozo“ diplomas.

Iš karto publikai buvo aišku, kad koncerto atlikėjai — neeiliniai muzikantai. Aidas ir Dainius atvyko į JAV, jau plačiai pasirusę ir turintys nemažai patyrimo. Kiekvienas yra koncertavęs įvairiose Europos valstybėse. Aidas vienus metus studijavo garsioj Juliard konservatorijoje pas gerai žinomą pedagogą Jeromę Lowenthal ir dabar tęsia savo darbą Anthony di Bonaventura klasėje Bostono universitete. Dainius studijuoja su Dana Pomerancite ir neseniai laimėjo pirmą vietą koncerto konkurse tame pačiame universitete. Jis buvo pakviestas atlikti Čaikovskio „Smuiko koncertą“ su „Boston Pops“ orkestru gegužės 17 ir 20 d.

Brolių Puodžiukų koncertinė programa Clevelande apėmė daugiau kaip 270 muzikos kultūros istorijos metų. Klausytojams buvo pristatyta eilė meno srovių per įvairių kompozitorių muziką: D. Scarlatti, Beethoven, Brahms, Chopin, Paganini, Scriabin ir Barkauskas. Parinktos kompozicijos toliau pailiustravo muzikos atlikimo dichotomiją tarp virtuozizmo ir meno turinio.

Domenico Scarlatti (1685–1759) parašė 560 Sonatų klaviatūrai. Išspausdinti pavadinimu *Essercizi*, jie buvo skirti, kaip pramoginiai dalykėliai su pedagogine užduotimi atlikti-
ro technikai lavinti. Pats Scarlatti rašęs apie savo sonatas, kad galima tikėtis „juokavimo su menu“.

Aidas Puodžiukas pradėjo koncertą trimis Scarlatti Sonatomis: K. 54, A-moll, K. 517, D-moll ir K. 9m D-moll. Pirmoji sonata, sukurta su 12/8 metro rodikliu, turi melodinę temą, kuri sukelia sąlytį su „žiga“ — tai anglų kilmės greitas temperamentingas žodis, kuris Baroko laikotarpyje buvo paskutinė siuitos dalis. Domiuojantis šioj sonatoj techninis iššūkis yra dažnas rankų sukrizavimas, kur kairė ranka skambina ne tik vieną natą, bet ir ištisą melodiją virš dešinės rankos, kuri tuo pačiu metu skambina savo skirtingą temą. Šis rankų kilnojimas turi įvykti be jokių garso kokybės ir ritmo pulsavimo pažeidimų. Aidas atliko akrobatinius judesius labai sklandžiai, tuo pačiu sukurdamas šiltą legato skambesį. Unikalus garsas iškart įtraukė publiką į atlikėjo asmeninį muzikos pasaulį.

Kitas Scarlatti mėgstamas efektas — pagrįstas dinamikos kontrastais, yra aidas, motyvo kartojimas silpnėsiu garsumu. Pianisto švelniai sukurta aidėjimai K. 54 Sonatoje palaikė klausytojo dėmesį, sekant esminį melodių traktavimą. Aplamai šios sonatos interpretacija garsu ir tempo atžvilgiu atliepia Romantinės muzikos epochos bruožus. Kaip „žiga“ stiliumi, K. 54 buvo truputį per lėtai atliktas ir šokio charakteris sušvelnintas, per daug legato ir dešiniojo padalo naudojimo.

Sonata D-moll, K. 517, yra nepaprasta todėl, kad kairė rankoj pasirodo muzikinis reiškinys, kuris yra panašus į Alberti bosą — Klasikinio muzikos epochos harmoninio akompanimento stiliaus, kurio pagrindą sudaro akordų figūracija. Čia Scarlatti bando imituoti ispaniškos gitaros čirpinimą. Tokį pamėgdžiojimo efektą Aidas lengvai įvykdė. Jo atlikimas buvo charakterizuotas energinga ritmine varomąja jėga, greitu tempu ir puikiu legato su kruopščiai kontroliuotais cres-

cendi ir *diminuendi*. Iš trijų Scarlatti sonatų, ši buvo geriausiai atlikta.

Sonata, K. 9, turi *cantabile* pobūdį. Melodija yra kartais pritariama kairės rankos akordais, o vėliau išvystyta melodinė sekvenčiomis abiejose rankose, vietomis su dešinės rankos trelėmis (greit, daug kartų kartojamas pagrindinis ir viršutinis šaltinis garsas, ang. *trill*). Aidas sukurė nuostabią dainingą melodiją, o trelės buvo atlikos švaria, tikslia artikuliacija. Jis galėjo daugiau išsiskirti kairės rankos melodinę medžiagą, tuo būdu pabrėžiant šio kūrinio kontrapunktinę sąvybę. Atlikimas buvo įtikinantis ir malonus, nors, kaip ir su K. 54 Sonatos atlikimu, stilius buvo artiau romantinio negu barokinio.

Kiti kūriniai fortepijonui buvo paskelbti iš scenos, pakeičiant, kas buvo išspausdinta programoje. Aidas paskambino porą dalių iš Johannes Brahms (1833–1897) didingos Tretios sonatos, Op. 5, F-moll. Sukurta 1853 m., ši sonata vaizduoja jauno 20-mečio kompozitoriaus masyvinių-herojinių periodą. Brahms fortepijoninė muzika pasižymi ne tiek virtuozine faktūra, bet jausminga išraiška, sklandumu, orkestriniu skambumu ir nuostabi betarpiškumu. Gili introspekcija ir santūrumas apibūdina jo muziką fortepijonui.

Aidas atliko pirmą dalį — Allegro maestoso, ir trečią dalį, Scherzo ir Trio. Pirmosios dalies pagrindinė melodija yra tipiška Brahms — motyvinė, stipraus pobūdžio, sudaryta iš trigarsių (triadų), su charakteringa ritmine figūracija, o kontrastas, sukurta antrojo tempo, yra lyrinis ir švelnesnis. Aidas meistriškai transformavo sonatos tirstą faktūrą į su-prantamą muzikinę kalbą. Jis publikai parodė, kaip klausyti ir suprasti sonatos dramatinę eigą. Tą įvykdė rūpestingų balsų išryškiniu harmoninėje faktūroje ir laisvu tempo traktavimu. Jis dažnai naudojo *ritardando*, kur nėra pažymėta partitūroj. Gal per tokius delsimus parinktos vietose pianistas bandė akcentuoti šio kūrinio esmines idėjas. Jo rankomis atskiri motyvai buvo suaušti į melodinę medžiagą, kurią publika galėjo lengvai sekti. Aidas sėkmingai per-

davė muzikos turinį, nukreipdamas tirštus akordus į antraeilinę poziciją faktūroje. Kai kur norėjosi išgirsti daugiau bosinių atspalvių, bet pianistas turbūt pajuto fortepijono trūkumus. Trečiojo dalyje Aidas pagavo Scherzo (Allegro energico) nuotaiką su vibruojančiomis, *staccato* oktavomis ir valdingai besikeičiančios dinamikos kontrole. Antra tema, su *arpeggios*, kurie leidžiasi kaskadomis, buvo atlikta švelniau *leggiero* lietu. Aidas paskambino kontrastingą Trio dalį santūriai ir lyriškai, daugiausia tyliais tonais. Pianisto meniškasis legato jam atitinkamai tarnavo, kur pats Brahms nurodo „molto legato“.

Pirmoji programos pusė baigėsi Frederic Chopin (1810–1849) Noktiurnu, Op. 9, Nr. 1 ir Alexander Scriabin (1871–1915) Etiudu, Op. 8, Nr. 12. Pianistui abiejuose kūriniuose reikia sukurti vientisą atmosferą ir išlaikyti ypatingą nuotaiką, kuri apibūdina muzikos mintį. Noktiurne Aidas apdovanojo klausytojus garsų palete, kupina begalinių, švelnių garsų atspalvių. Muzikinės tercijos, gale antrosios dalies Noktiurne, pažymėtos „ppp legatissimo“ buvo labai trapijai artikuliuotos. Vidurinėje dalyje su oktavomis, pažymėta „sotto voce“ (pusbalsiu), pianistas panaudojo *una corde* pedalį, atitinkamai išgaudamas dar kitą, skirtingai tylų niuansą. Šio noktiurno skambinimas buvo labai asmeniškasis ir jautrus, bet be sentimentalumo.

Sugretinant su noktiurno subtilumu, Scriabin etudais stipraus pobūdžio. Kairė rankoj yra reikalaujantys *arpeggio* ir šuoliai, kurie apima daugiau nei dvi oktavas. Dina-

mikos plati ribos tęsiasi nuo p iki fff, bet daugiausia kūrinio turinys krenta garsesnę pusę. Aidas parodė virtuozinį atlikimą, paskambindamas kaire ranka oktavos tiksliai ir švariai. Antraeilinių kulminacijų kaupimas lipo aukštyn su kylančiais impulsais — iki prasiveržimo. Galbūt Aidas bandė perduoti Scriabin tikėjimą teosofijos mistine doktrina, kuriame žmogus tobulėdamas, einant per visą eilę išikūnijimų, pasiekia tiesioginį bendravimą su Dievu. Paskutinis prasi-veržimas etiude simbolizuoja asmenybės atsiradimą aukštesnėje dvasinėje sferoje. Iš tikrųjų šio vakaro programos pirmoji dalis pripildė publiką morališkai ir dvasiniais.

Dainius Puodžiukas pradėjo antrą programos dalį dviem virtuozinėm Nicolò Paganini (1782–1840) pjesėmis. Pirmas kūriny, „Kaprizas“ smuikui solo, yra vienas gerai žinomų „24 Kaprizai Op. 1“. Šie kūriniai, sukurti apie 1805 m. pasižymi turtinga kompozitoriaus vaizduote bei technišku sunkumu smuikininkui. Iki šios dienos dar nėra atsiradę tokių virtuozinių pjesių smuikui, kurios viršytų Paganini „Kaprizus“. Po kompozitoriaus mirties šie muzikiniai technikos šedevrai buvo vidutinių gabumų smuikininkams neprieinami. Dainius atliko 24-tą „Kaprizą“, kuris faktiškai yra tema su 11 variacijų ir finalu. Smuikininkas labai tvirtai pademonstravo kairės rankos techniką, pavyzdžiui, *pizzicato*, ir dešinės rankos vikriai bei jausmingai kontroliuojamą stryką. Nors pat pradžioj truputį girdėjosi Dainiaus intonacijos nepastovumas, ši problema netrukus išnyko. Antrojo Paganini pjesės, „Ižanga“ ir „Variacijos“, „Nel-

cor piu non mi sento“ (iš Paiesiello La Molinara), smuikui solo, Dainius pasireiškė su fenomenaliu pirštų guvumu ant smuiko slenkstelių. Jo laki vaizduotė suteikė techniniams pasazams spalvos ir gyvybės.

Trečias smuikininko parinktas kūriny buvo Vytauto Barkausko (g. 1931). „Partita Smuikui“ solo, sukurta 1967 m. Palyginus su Paganini muzika, kuri atlieka pramoginę paskirtį, sužavint publiką savo virtuozinėm savybėmis, Barkausko muzika pareikalauja iš publikos didesnio intelektualinio dėmesio. Prieš 40 m. Barkauskas buvo laikomas vienu aktyvesnių avangardistų Lietuvoje ir tuo metu eksperimentavo su naujausiomis muzikos komponavimo idėjomis. Dainiaus meniškasis perdavimas sukėlė aštrius dramatinis konfliktus, kurie sudarė įdomų kontrastą su introspektyvio charakterio pasazais. Šis kūriny, tikriausiai daug kam publikoje nežinomas, buvo šiltai priimtas.

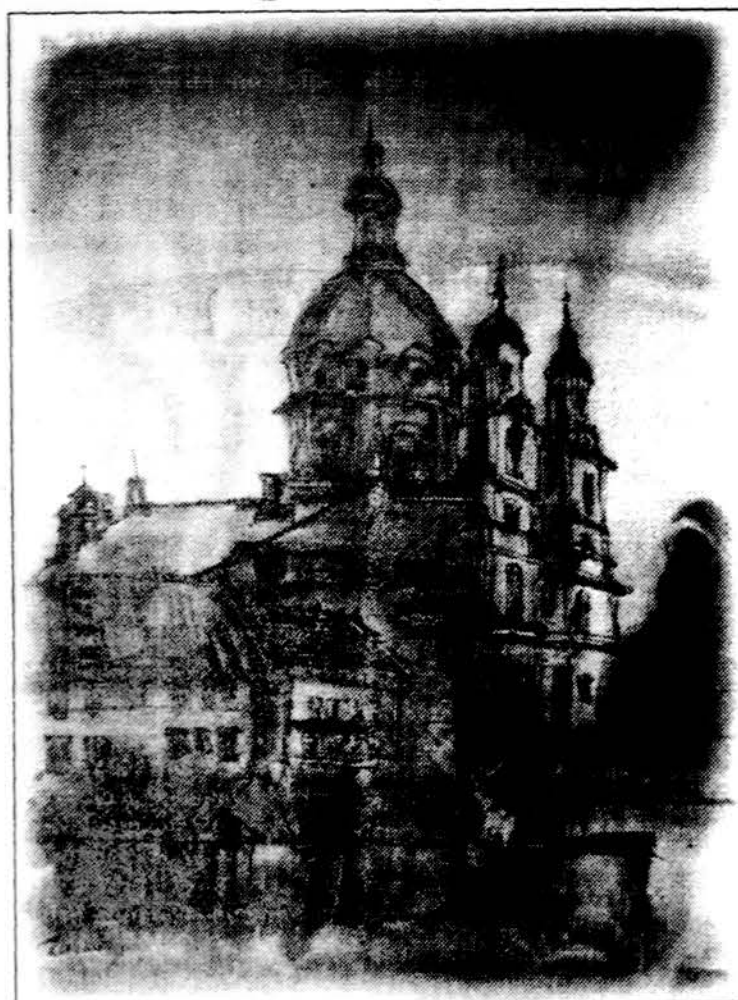
Abu broliai Puodžiukai atliko paskutinę programos kompoziciją: Ludwig van Beethoven (1770–1827) Sonata smuikui ir fortepijonui, Op. 30, Nr. 2, C-moll. Publika gavo išgirsti visas keturias šios sonatos dalis. 1802 m. smuiko sonata pavaizduoja, kaip Beethoven jau paliko kai kuriuos 18-to a. muzikos stiliistinius įpročius. Kur anksčiau tematinė medžiaga būtų skambėjusi lygiai tiek fortepijonui, ar smuiko, dabar Beethoven duoda kiekvienam instrumentui savo charakteringą, ekspresyvinę jėgą. Aidas ir Dainius išvystė muzikinę dramą, nuo didingos pirmos dalies aumamas, ši problema netrukus išnyko. Antrojo Paganini pjesės, „Ižanga“ ir „Variacijos“, „Nel-

budžio Scherzo iki galingo finalo.

Kai Beethoven parašė savo sonatas smuikui, šie kūriniai buvo išspausdinti „su smuiku“ arba „smuiko akompanimentu“. Tai nereiškia, kad fortepijonas yra dominuojantis instrumentas. Tais laikais tokia kamerinė muzika sudarė progą dviem pasizymėjusiems muzikams pasidalinti scenos arena, atliekant kūrinius, kurie buvo lygiai sunkūs techniška ir muzikiniiais bruožais. Atsižvelgiant į šią istorinę detalę dėl fortepijono rolės šioj sonatoje, Aidas Puodžiukas galėjo išryškinti fortepijono garsą daugiau, ypač antrojo temoj pirmoje dalyje. Tačiau, nepaisant šios mažos problemos, abu broliai-virtuozai pristatė tobulą muzikinį dialogą, išryškindami kiekvieną tematinę idėją, ir išlaikydami prideramą pusiausvyrą vieno su kitu. Antroje dalyje Aidas vėl turėjo progos parodyti savo lygiai rafinuotą legato. Pasazai pilni 64-tinių natomis buvo atlikti lygiai kontroliuota technika. Tiksliai *sforzando* sąveika tarp smuiko ir fortepijono Scherzo dalyje suteikė žaismingą pojūtį. Trio dalyje Dainius efektyviai išreiškė Beethoven kilmingą dvasią švelniai tekančios triolės fortepijono partijoj. Pabaigoje Puodžiukai atskleidė savo tikrąjį klasikinę proporcingumą ir balanso supratimą. Jie grojo su švaria artikuliacija ir subtiliais dinamikos niuansais.

Entuziastingi publikos šūkai ir aploдиментаi koncerto salėje išprašė dar vieną muzikos kūrinių — Brahms „Vengrišką šokį, Nr. 5“, aranžuotą smuikui ir fortepijonui. Tai buvo labai tinkamas šio nuostabaus muzikinio vakaro uždarymas.

Pažaislyje-ižymiausi muzikai ir klasikos gerbėjai

Dailininkas Vidmantas Vaitkevičius.

Birželio 1-oji žymi ne tik pirmąją kalendorinę vasaros dieną, bet Pažaislio muzikos festivalio pradžią. Šis festivalis, rengiamas jau aštuntąjį kartą, tampa gražia muzikos, gamtos ir architektūros sąjungoje atsiskleidžiančia vasaros švente.

Pažaislis ypatingas įstabia baroko epochos architektūra, gražia gamta ir daugiasluoksne istorine praeitimi. Tris vasaros mėnesius senajame šventoriuje bei įvairiose Kauno bažnyčiose skambėsianti muzika sušvelnins istorijos ir dabarties takoskyrą, neleis

Pažaisliui virsti tik muziejine vertybe. Į muzikos festivalį trauks minios rimtosios muzikos gerbėjai, ir tai bus atsakymas į klausimą, ar dar vis reikalinga muzikos klasika? O pats festivalis, tapęs prestižiškiausiu Kauno renginiu, sukvies šimtus senų ištikimų ir naujų klausytojų.

Septyni buvę festivaliai — jau istorija, ir kurios lapus didžiosiomis raidėmis išrašyti dirigentų Y. Menuhin, J. P. Tortelje, F. Berniuso, V. Spivakovo, pianistų P. Geniušo, L. Bernano, smuikininko V. Čepinsko, violončelininko A. Kniazevo, altininko J. Bašmeto, obojininko A. Utkinio, dainininkų I. Milkevičiūtės, S. Larino, „Kronos“ kvarteto vardai.

Šiemet beveik visi didieji koncertai skirti XX a. ir mūsų dienų muzikai. „Muzika, kaip ir gyvenimas, yra nesuvokiama be romantizmo. Romantizmas yra kilni svajonė apie praeitį dabartį ir ateitį — nugalimo grožio jėga, kuri pakyla virš abejingumo, fanatizmo, smurto ir blogio“, — rašo gruzinų kūrėjas Gijos Kančilio, sukūręs „Styx“ altui, chorui ir orkestrui. Šis kūriny skambės gedulo ir vilties diena (birželio 14 d.).

Pažaislio festivalį pradėjo Lietuvos simfoninis orkestras (dirigentas — Gintaras Rinkevicius), parengęs operą „Pajacai“. Kalbėjasi su gruzinų solistu Badri Maisuradze, — pasakoją G. Rinkevicius. — Jis pasisiūlė padainuoti Kanijs partiją, kuri operoje yra pagrindinė. Šį vaidmenį B. Maisuradze atlieka daugelyje pasaulio šalių ir yra įvardijamas, kaip šiuo metu ge-

riausias šio vaidmens atlikėjas. Aš, kaip ir daugelis Lietuvos klausytojų, sužavėtas B. Maisuradze dramatinio tenoro, pradėjau galvoti apie šios operos atlikimą. „Pajacai“ — nėra ilga opera. Valanda ir dvidešimt minučių geros muzikos. Tiek geros, jog manau, kad po Kanijo garsaus monologo, pusės klausytojų nosinės bus šlapios.“

Operai „Pajacai“ libretą italų kompozitorius Ruggiero Leoncavallo parašė pats, remdamasis tikrais įvykiais, nurodydamas tiksliai vietovę ir datą: Italija, Kalabrijos provincija, Montalto kaimas, 1865–ųjų rugpjūčio 15-oji. Kai būsimajam verizmo pradininkui R. Leoncavallo tebuvo septyneri, Kalabrijoje klajojantys artistai įvykdė žmogžudystę, o kompozitorius tėvas vadovavo žudiko teismui.

„Pajacų“ premjera įvyko prieš 111 metų Milane, dirigavo garsusis Arturo Toscanini, o publika, norėjusi scenoje matyti „gyvenimą be pagrazinimų“, patį pirmąjį spektaklį sutiko entuziastingai. Žiūrovus opera iškart patraukė giliu dramatismu, sceniškai efektingomis situacijomis (sujungti komedijos ir tragedijos elementai), pakilia, emociinga muzika, kupinomis ekspresijos arijomis.

Visiems, be išimties, festivalyje dalyvaujantiems atlikėjams pavyksta rasti tą garsą, tą tylą, tą koncentraciją, kuri privertia auditoriją... nekvėpuoti, ir vėlai rinktį į gamtos prieglobstyje esantį Pažaislio vienuolyną...

Milda Zinevičiūtė
Kaunas

Lietuvos švietimo pertvarkos vizijos

Vytautas S. Jonynas

Ištisus metus Lietuvos žiniasklaidoj vyravo rūpestio gaidos, ar kraštas bus priimtas į NATO. Tuo pat metu nemažiau intensyviai buvo diskutuojama, ar nevertėtų sumesti krūvon likimą su Europos Sąjunga. Čia pasigirdavo fantastiškiausių nuomonių, kadangi pati narysė buvo susijusi su rimtu vidiniu persilaužimu, nemažų iššūkių pagava. Viena vertus nebuvo aišku, ar taip lengvai Lietuvai prasivers durys į ES. Antra vertus dar mažiau buvo aišku, ar Lietuva sugebės klestėti radikaliai naujoje ekonominėje terpeje. Mat šio bloko reikalavimai atrodė sudėtingi ir nepadoriai liberalūs, ergo Lietuvai pragaištingi. Neguodė taip pat perspektyva, kad visuomenei teks patirti, bent artimiausiam dešimtmetyje, katastrofišką smegenų nubyrimą. Rasi, visų pirma medicininio personalo dingimą iš horizonto, kurį neišvengiamai seks ir kito kvalifikuoto personalo išsikraustymai. Tautos atžalyno ateitis ne vienam nusi-matė apniūkusi, bet, daryk ką nori, nebuvo kitos išeities, kaip ruošti toms naujoms sąlygoms.

Numatydamas šį poreikį, Respublikos prezidentas subūrė švietimo ekspertų ir politikų darbo grupę, kurios paskirtimi buvo nubrėžti gaires jaunų kartų formavimui. Suprantama, kad to vieneto sudėtinį įvairių pasaulėžiūrų atstovai, idant būtų glaudinami kampai, derinamos nuostatos... Bendras tikslas buvo juk tas pats — sukurti tokią švietimo sistemą, kad jos dėka mes pajėgtumėm įsitvirtinti Europoje ir išsaugoti tautinį savitumą. Būtinai prisiminti, kad tai ne pirmas kartas, kai lietuvių visuomenė buvo gyvai jaudinama tokia reikmė. Lygiai prieš dešimtį metų mūsų kultūrininkai buvo parengę vadinamąją „Lietuvos švietimo koncepciją“

kurios siekiamybės buvo visai panašios. „Darželinukų“ Seimas tada jos nepatvirtino, kadangi mūsų politinės jėgos nesugebėjo susitarti dėl ilgalaikės švietimo vizijos. Nepaisant, kad užsienio spaudos komentatoriai buvo pripažinę šį projektą brandžiausiu švietimo modelių Vidurio ir Rytų Europos erdveje, Lietuvos visuomenėje jis nesulaukė rimtesnio dėmesio.

Spejamai todėl šiuokart ir kūrybingą dokumentą pavadintą „Švietimo gairės. Lietuvos švietimo plėtros strateginės nuostatos 2003–2012 metai“ aptaria net du kompetetingi visuomenininkai — Vanda Zaborskaitė — *Septynios mėnų dienos* (2002.12.06) ir Darius Kuolys *Valsčių laikraštys* (2002. spalio 22 d.).

Kaip kiekvienam manifestinio pobūdžio dokumentui, šiam tekstui gali būti metami priekaištai, jog jis „švietėjiskasis“, teoretinis, purslojantis maksimaliniais, sunkiai įgyvendinamais siekais. Mažiau cinizman ir demagogijon linkusiam piliečiui jis atrodo priešingai — nebanalus, išmatytas, savalaikis, atsivėlgiantis į realią pasaulio sąrangą, į globalizacijos grėsmę ir anaipol nemurdantis valstybės besaikin deficitą. Štai kaip jį glaudai aptaria prof. Vanda Zaborskaitė:

„Dokumentas labai ryškiai orientuotas į naują istorinę situaciją, švietimo problemos matomos naujo iššūkio ir galimybių šviesoje. Teks išmokyti gyventi laisvės sąlygomis, kurios pareikalaus veiklaus patriotizmo, tvirto moralinio pagrindo, savybių, būdingų demokratinėi gyvensenai, savarankiškumo, atsakomybės, bendruomeniškumo ir pilietiškumo. Vykstant galingsiems globalizacijos procesams, būtina išmokyti pasaulio rinkoje bendradarbiauti ir konkuruoti. Išmokyti gyventi agresyvią vartotojiškos kultūros apsup-

tyje, neapsiribojant esamomis tautos kultūros formomis, bet aktyviai įsijungiant į pasaulio kultūrų polilogą, nuolat kuriant šiuolaikinę tautos tapatybę, ugdant pasauliui atvirą patriotizmą, pripažįstant pasaulio kultūrų įvairovę.

Informacinio sprogimo sąlygomis gyvenimas pareikalaus atitinkamos asmens kultūros ir pilietinės kompetencijos, pirmiausia informacinių įgūdžių, gebėjimo žinias savarankiškai susirasti, kritiškai vertinti, analizuoti, struktūrinti, konceptualizuoti ir praktiškai naudoti. Kintančiame pasaulyje žinių visuomenė neišvengiamai yra ir mokymosi visuomenė. Tęstinis mokymasis tampa pagrindine atsinaujinančio švietimo paradigma. Ir pagaliau švietimas turi padėti išsiskaidžiusiai visuomenei tapti socialinį teisingumą, lygaus mokymosi startą ir prieinamumą užtikrinančia visuomene. Labai svarbu sustabdyti uždarą skurdo didėjimo ratą, kai skurstančių šeimų vaikai dėl išsilavinimo stokos, pasmerkti tolesniam skurdui. Specialaus dėmesio reikalauja kaimas, kur dar nesuformuotas, nei racionalus bendrojo lavinimo mokyklų, nei efektyvaus suaugusiųjų švietimo tinklas.“

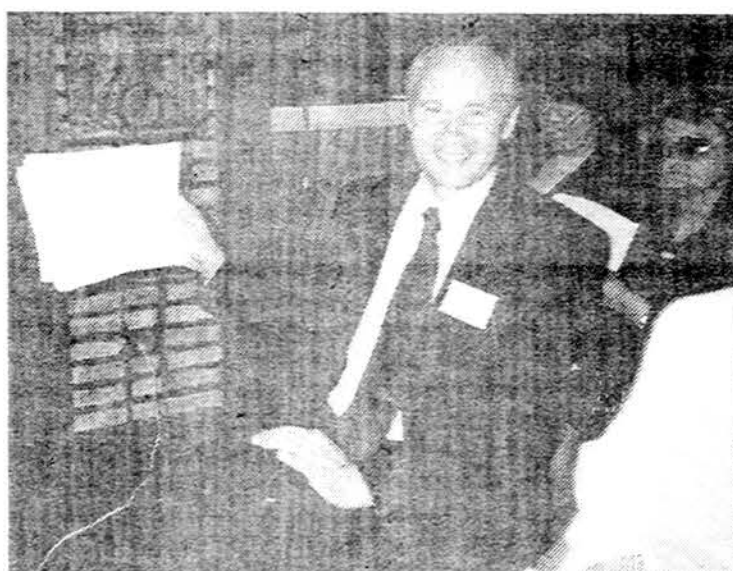
Tolesnė Lietuvos švietimo kaita, teigiama *Gairėse* orientuota į ES šalių švietimo nuostatas ir siekius. Remdamasi savo krašto kultūra, Lietuvos švietimas turi ugdyti europinį pilietiškumą, siekti bendrų tikslų, būti pasiruošęs eiti į daug atviresnę Europos darbo rinką, spręsti daug bendrų praktinių uždavinių... Valstybė įsipareigoja užtikrinti nuolat augantį švietimo finansavimą pagal finansines savo galimybes. Iki 2008 m. išpletojamos įvairios privačios investicijų į švietimo skatinimą formos. 2012 m. vykdomas mokyklų atnaujinimo planas, remiamas Pasaulio banko. Iki 2008 m. pasiekama, kad visose bendrojo lavinimosi mokyklose mokiniai mokytųsi tik viena pamaina. Tobulina ma mokyklų aprūpinimo sistema, po truputį didinami mokytojų, dėstytojų atlyginimai.

Daug dėmesio numatoma skirti profesiniam rengimui; plėtojamas profesinių mokyklų tinklas, kuriam stiprus mokymo centrai, žemės ūkio mokyklos įtraukiamos į profesinių mokyklų, gimnazijų ir kolegijų tinklus. Sudaromos sąlygos steigti ir veikti nevalstybinėms profesinėms mokykloms.

Ypatinga reikšmė suteikiama suaugusiųjų švietimo tinklui. Iki 2012 m. numatoma išplėtoti visiems krašto gyventojams prieinamą nuotolinio mokymosi tinklą, kaip sudėtinę nacionalinio švietimo dalį.

Mokyklos atveriamos darbo pasauliui. Per 2002–2012 m. bendrojo lavinimo, profesinės ir aukštosios mokyklos kreipiamos ugdyti šiuolaikiniam darbo pasauliui būtinas asmens vertybines nuostatas ir bendruosius gebėjimus (sąžiningumą, savarankiškumą, iniciatyvumą, kūrybiškumą, mąstymą mokyti). Specialus dėmesys skiriamas ekonominiui ir informacinio raštingumo bei verslumui ugdymui.

Be daugelio kitų dalykų, naujame kontekste akcentuo-

Lietuvos Respublikos švietimo ministras dr. Algirdas Monkevičius, dalyvavęs XII Mokslo ir kūrybos simpoziume Lemont, IL, gegužės 21–25 d. Jo paskaita: „Informacinės technologijos švietimui ir mokslui“.

Prano Jurkaus nuotrauka.

jamas humanistinis mokyklos principas bei kalbama apie psichologinį mokyklos klimatą, mokinio ir mokytojo santykius. Mokyklų bendruomenėse koreguojami prievartai, baimė, asmens žeminimo grindžiami mokymosi ir bendravimo santykiai. Tobulina ma mokymosi kultūra, siekiant užtikrinti, kad kiekvienas mokinys, kiekviena mokinė, būtų gerbiama, moraliai palaikomi ir skatinami mokytis. Mokiniai skatinami tureti savo nuomonę, ją išsakyti ir argumentuoti ginti.

Švietimo procesuose ypač svarbus mokytojas. Būtinai skirti daug dėmesio mokytojo rengimo ir darbo atnaujinimui. Iškeliama mokytojo, siekiant dvilypis mokytojo vaidmuo dabarties pasaulyje. Jis yra ir mokymosi proceso organizatorius (ne žinių perteikėjas), ir ugdytojas, gyvenimo tiesų liudytojas, perduodantis tradiciją, bei mokantis ją kūrybingai plėtoti. Užtat, rengiant mokytojus, svarbiausia suteikti šias vertybines nuostatas, bendruosius gebėjimus ir kompetencijas: pagarba asmeniui, tolerancija, veiklų patriotizmas ir pilietiškumas, pagarbą demokratijos principams, Lietuvos kultūros tradicijai, Europos kultūros tradicijai ir jos įvairovei.

Taip susumavus atrodo bendrieji „Švietimo gairių“ principai. Užot pripažinti dabartinės situacijos negatyvus, iškeliami problematikos skaidai, kuri akivaizdai, vykstant kultūrinę integraciją į Europos Sąjungą.

Prezidento patarėjas Darius Kuolys pasikalbėjimo su *Valsčių laikraščio* korespondente apsiriboją kaimo švietimo problematika, ir jo žodis yra mažiau santraukinis. Tai nereiškia, kad jo skrajojama teorinių samprotavimų padėsiai. Veikau — priešingai. Jis detaliau papildo Vanda Zaborskaitės tekstą. Tarsi momentinė nuotrauka išryškėja mūdienio kaimo nykuly ir taisyti dalykai.

Švietimas turėtų daugiau atsižvelgti į kaimo modernizavimą, pertvarkos reikalus. Ir suteikti daugiau vilties kaimo žmonėms. Remiantis statistiniais duomenimis, kaimo žmonės gauna mažiausiai švietimo paslaugų. Kartais jos kaimo žmogui labai brangios. Vaikų darželiai kaimo žmonėms kur kas mažiau prieinami, negu miesto. O visi vaikai turi gauti venodas mokymosi pradžios galimybes. Socialinės rizikos šeimose šiandien auga 43,000 vaikų. Jie neturi kultūrinės, socialinės aplinkos, turinės, socialinės aplinkos, kaip dūmose arba inteligentu šeimose augantieji. Kaip išlyginti tuos skirtumus? Siūloma pertvarkyti priešmokyklinio ugdymo sistemą, daugiau pri-
vatuoti šitas paslaugas, kad

vaikų. Ir apie 70 nuošimčių įgytų aukštąjį išsilavinimą universitetuose arba kolegijose...

Labai svarbus strategijos akcentas — mokymasis visą gyvenimą. Jei siekiame modernios visuomenės, tai šiuo metu nebūna tokio išsilavinimo, kurį galėtume įsigyti visam gyvenimui, nėra ir tokios profesinės kvalifikacijos. Žinios turi būti nuolat atnaujinamos ir papildomos. Čia labai rimtas uždavinys keliamas aukštosios mokyklos — kuo plačiau turi būti naudojamos atvirosios studijos. Lygiai taip pat kalbama ir apie nuotolinio mokymosi centrų, apie kolegijų plėtojimą. Kai kurie universitetai sako, kad kolegijų plėtra nereikalinga. O strategijos kūrėjai galvoja, kad kiekviena apskritis turi turėti kolegiją, kaip savo plėtros centrą. Kad jaunimas, ir nevažiudamas į sostinę, galėtų gauti aukštąjį išsilavinimą Utenoje, Alytuje, Tauragėje. Labai svarbu, kad tos kolegijos būtų integruotos į bendrą Europos erdvę. Jose būtų galima pritaikyti mokymo programas ir iš universitetų, ir nebūtinai iš Lietuvos.

Ir dar vienas labai svarbus momentas — didžiulės dalies švietimo kompetencijos atidavimas apskritims ir savivaldybėms. Ne visi ministerijos pareigūnai tam pritaria, dar vyksta ginčai.

Per porą metų atsakomybė už profesinį rengimą, už suaugusiųjų švietimą turėtų būti perduota į apskričių ir savivaldybių rankas. Negali pareigūnai, sėdintys Vilniuje žinoti, ko labiausiai reikia regionui. Reikia, kad regiono švietimo sūstus su verslo žmonėmis, su švietimo darbuotojais, su vietine administracija ir svarstyti kokių profesinių kvalifikacijų reikia, kaip mažinti nedarbą.

Reikia „krepšelio“ principą perkelti ir į darželius, į papildomą ugdymą. Dabar mes la-

bai giname visas muzikos mokyklas. Bet jos labai užduros. Gal tik 10 proc. vaikų lanko sporto, muzikos, dailės mokyklas, technikos stotis. O mes iš biudžeto joms mokame didelius pinigus.

Kai kiekvienas vaikas turėtų „krepšelio“ dalį ir popamokinei veiklai, galėtų atsirasti įvairių su jais dirbančių žmonių, nebūtina mokytojų. Būna, verslininkai praktikai kartą per savaitę ateina, kaip jie verslą atlieka. Ir vaikai tai suvokia. Kultūros, meno žmonės, irgi galėtų eiti į mokyklas.

Kaip padaryti, kad švietimo sistema nebėra mokyklų bedarbių?

Būtinai ryšys tarp mokyklos ir gyvenimo. Didelė Lietuvos mokyklos spraga — uždumas. Reikės atsiverti verslui, pilietiniam gyvenimui. Ne prikimšti galvas žinių, svarbiausia, o mokyti aktyviai veikti ir pilietiniam, ir verslo, ir darbo pasaulyje. Reikia parengti žmogų tokiame gyvenime, koks jis yra dabar. Verslumui ir ekonominiam raštingumui. To mūsų žmonės iki šiol neturėjo. Prezidentas metiniame pranešime priminė, jog tarptautinis CIVIC tyrimas parodė 80 nuošimčių mūsų keturiolikmetių ištikimą, kad valstybė jiems turi parūpinti darbą. Tuo tarpu 70 proc. visų gyventojų (ir jų tėvų) dirba privačiame sektoriuje. Vadinasi, visas mūsų gyvenimas jau nūjau į laisvą rinką, o mūsų mąstymas tebėra komunistinis. Net vaikų. Pramonininkų konfederacijos viceprezidentas Vaclovas Kijeineta sako, kad mūsų švietimo sistema vis dar rengia samdinius, bet ne darbdavius, savarankiškus verslininkus. Ne laisvą žmogų, bet tik tokį, kuris galės tikrai parduoti savo darbo jėgą. Daug tiesos tuose žodžiuose. Turėsime daug padirbėti, kad žmogus netaptų vergas laisvoje rinkoje. (Su Darius Kuoliu kalbėjosi Lina Peteliūnienė.)

Vilniuje atsisveikinta su rašyt. Algirdo Gustaičiu

Algirdas Gustaitis.

Amžino poilsio į tėvynę birželio 5 d. sugrįžo, bernai Kučių dieną mirusio rašytojo, žurnalisto, kartografo, aktyvaus lietuvių išeivijos veikėjo Algirdo Gustaičio palaikai. Urna su velionio pelenais, parvežta iš Los Angeles, buvo palaidota Vilniaus Antakalnio kapinių Menininkų kalnelyje. Rašytojo palaikų perlaidojimu rūpinosi jo našlė, Lietuvos Rašytojų sąjunga, Lietuvos mokslo akademija ir Mokslineinkų rūmai.

Birželio 5 d. ryte su velioniu atsisveikinta Rašytojų sąjungos salėje. Vidurdienį Antakalnio kapinėse įvyko laidojimo raištas. Tikslias — kad visi Lietuvos vaikai galėtų baigti gimnaziją. Per 10 metų tikimasi labai ambicingu permainų pasiekti, kad 99 nuošimčiai visų vaikų baigtų gimnaziją arba profesinę mo-

kytojo bendražygiai, buvo rodomas video filmas apie A. Gustaičio gyvenimą ir nuveiktus darbus. Vakare sostinės Arkikatedroje aukotos šv. Mišios už A. Gustaičio vėle.

A. Gustaitis gimė 1916 m. Peterske (Baltarusijoje), vaikystėje su tėvais grįžo į Lietuvą. Baigė suaugusiųjų gimnaziją Kaune, Vytauto Didžiojo universitetą studijavo lietuvių literatūrą. 1944 m. pasitraukęs į Vokietiją, Frankfurte prie Maino studijavo vokiečių literatūrą. 1947 m. persikėlė į JAV, gyveno Philadelphiaje, Čikagoje, Los Angeles, aktyviai dalyvavo lietuvių išeivijos organizaciniame veikloje. Jo iniciatyva 1961 m. Los Angeles dvi savaites buvo surengtos Lietuvos dienos.

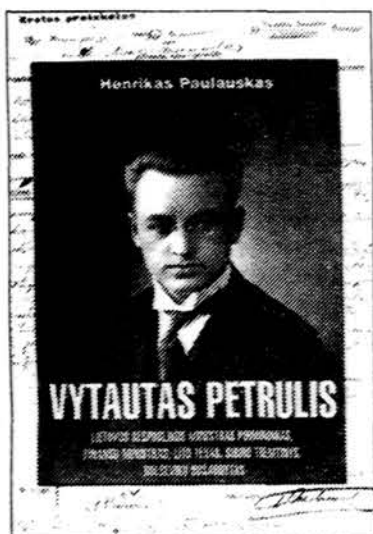
A. Gustaitis parašė knygų jaunimui: „Išleido garsiai nusitrukę epizodai“ (savo kelią nuo Taro Šešėlio iki Danijos, *Želtonas pavasaris*), „Kraštovaizdis“, „Kartais jūroje, Tobago salos paslėptas Lietuva kaip ežeras, politinis publicistikos knyga, parengta istoriografinio, kartografinio pobūdžio leidimui, parašė scenarijus kino filmams „Lietuva — Europos nugalėtoja“ (1959), „Profesorius dalininkas Adomas Varnas“ (1969), 1993 m. A. Gustaitis tapo Lietuvos geografinio žemėlaidžio garbės nariu, 2000 m. Lietuvos Rašytojų sąjunga paskyrė jį garbės nariu.

Daugiau kaip 1.200 vaikų iš 110 Lietuvos kaimo pradinio mokyklų atsinejo savo piešinius Statistikos departamento surengtam konkursui „Vaikai piešia žemės ūkio surašymą“. I vietos laimėtoja (švirkta Angelina Januškaitė iš Uplyno vidurinės mokyklos Šilalės rajone). A. Sabaliausko (Elitos) nuotr.

Leidiniai

Monografija apie Vytautą Petrulį

Lituanistikos tyrimo ir studijų centras išleido Henriko Paulausko paruostą knygą — *Vytautas Petrulis: Lietuvos Respublikos Ministras pirmininkas, finansų ministras, lito tėvas, Sibiro tremtinys, bolševikų sušaudytas*.

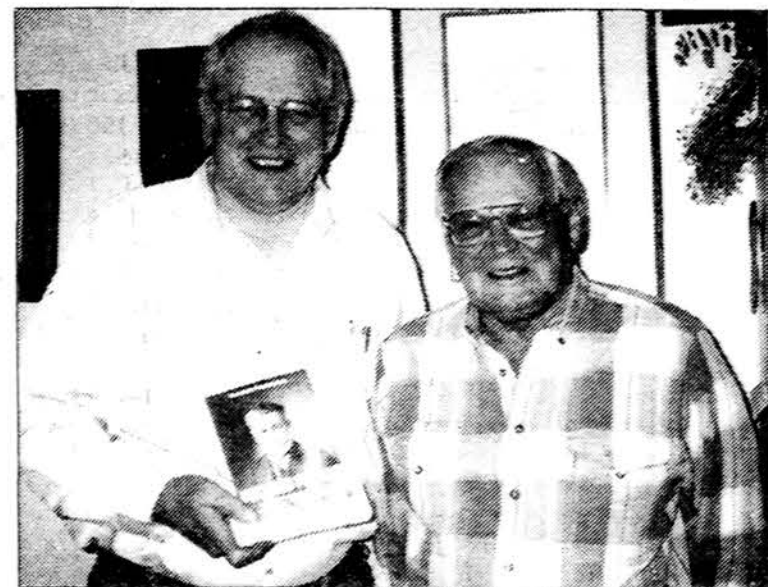
Vyriausias redaktorius prof. dr. Jonas Račkauskas, redaktorė Skirmantė Miglinienė. Knyga turi 230 puslapių. Autorius Henrikas Paulauskas surinko nemažai medžiagos iš Lietuvos saugumo archyvų. Bylos bei ištraukos iš baudžiamųjų raštų byloja apie Vytautą Petrulį veiklą ir jam sukurtus kaltinimus. Kaip pats autorius yra sakęs, šie dokumentai ilgus metus gulėjo net nevertyti. Ilustracijos, dokumentų faksimilės daugiausia surinktos iš Pasaulio lietuvių archyvo ir šiuo metu Vito Petrulio šeimos rinkinio. Vytas Petrulis gyvena Detroit mieste, dirbo „Ford“ bendrovėje, yra aktyvus ateitininkų, Lietuvių fronto bičiulių tarybos pirmininkas ir ilgametis Dainavos stovyklos tarybos narys. Vytas Petrulis ilgus metus saugojo palikimą, kol galų gale sulaukė monografijos apie savo tėvą — Vytautą Petrulį.

Pirmoje knygos dalyje autorius aprašo sudėtingą Vytauto Petrulio gyvenimą, antrąjį pateikiama dokumentinė medžiaga: straipsniai, laiški, dokumentai, atsiminimai.

Kaip autorius rašo, „knyga skiriama žyniam prieškarinio Lietuvos valstybės veikėjui, buvusiam finansų ministrui (1922–1925), taip pat vienuoliktojo Ministrų kabineto pirmininkui 1925 metais, neabejotinam lietuviškos valios — lito — tėvui Vytautui Petruliui (1890–1941)“.

Vienas gabiausių to meto Lietuvos politikų, Ernestas Galvanauskas, Vytautą Petrulį taip trumpai įvertino: „Jis buvo vienas geriausių tautininkų mano sudarytoje vyriausybėje.“

Knygos autorius ėmėsi šios nelengvos istorinės temos todėl, kad ir jo tėvai buvo kilę iš Biržų, tėvas dešimt metų dirbo Vabalninko teisme, pagaliau ir Henriko Paulausko tėvo toks pats likimas — politinis kalnys, nuteistas už akių

Lituanistikos tyrimų ir studijų centro direktorius, monografijos *Vytautas Petrulis*... leidėjas, prof. dr. Jonas Račkauskas (iš kairės) ir V. Petrulio sūnus Vytas Petrulis.

mirties, ir mirties Karlage (Kazachstano koncentracijos stovykloje). Taigi sudėtingas V. Petrulio likimas H. Paulauską sudomino ir paskatino imtis šios temos. Nors knyga biografinė, tačiau parašyta gyva, populiaria kalba. Skaitytojas gali surasti įdomios informacijos apie nepriklausomos Lietuvos ekonominę, politinę situaciją. Savotišką detektyvo elementą turi ir Kaune prieš kelis dešimtmečius rasti išslapstyti pirmųjų litų pavyzdžiai, jų rengimo dokumentai, kurie buvo lagaminėlyje, užmūrytame įstaigos sienoje (Paslaptingas lobis sename lagamine).

Knygos autorius Henrikas Paulauskas gimė 1932 m. rugpjūčio 26 d. Kupiškėje. Baigė Kupiškio gimnaziją, mokėsi Šiaulių Mokytojų institute, trejus metus dirbo mokytoju Kelmėje. Vėliau studijavo ir baigė Vilniaus pedagoginio instituto istorijos skyrių. Laimėjęs konkursą nuo 1956 m. dirbo Lietuvos radijo ir televizijos diktoriumi be pertraukos 35-rius metus. 1991–1992 m. dirbo Lietuvos Valstybės muziejaus direktoriumi. Kraštyrininkas ir žurnalistas, parašė knygų, bendradarbiauja spaudoje.

Knyga *Vytautas Petrulis* galima įsigyti Lituanistikos tyrimų ir studijų centre: 5600 S. Claremont Ave. Chicago IL 60636, tel. 773-434-4545.

Skirmantė Miglinienė

Paminklas palaimintajai kankinei

2000 m. gegužės 7 d. prie Koloziejaus šventasis Tėvas palaimino naujuosius kankinius. Maldaknygės *Marija gelbė mus* autorė Adelė Dirsytė (1909–1955) šiame sąrašą pažymėta 14 numeriu. Apie ją jau buvo nemažai rašyta, jos maldų knyga lietuvių kalba buvo išleista šešis kartus, o užsienio kalbomis susilaukė net keturiolikos leidimų. Ši pavasarij lietuvių katalikai susilaukė maldaknygės naujos laidos stambiam 574 puslapių leidinyje, pavadintame *Adelė Dirsytė: gyvenimas ir darbai*.

Adelė Dirsytė.

Knyga pradeda Kauno arkivyskupo Sigito Tamkevičiaus, SJ, įvadinio žodžiu (lietuvių ir anglų kalba), skirtu maldaknygės autoriui Adelei Dirsytei, kuri „negrįžo į savo tėvynę, tačiau jos maldaknygę pasklido visame pasaulyje, kaip dvasinės pergalės liudytė“.

Knyga sudaro dvi dalys. Pirmoji — Gyvenimas iki nelaisvės metu — pradeda A. Dirsytės gyvenimo aprašymu iki 1946 m. kovo 6 d. Panaudojami įvairūs šaltiniai, atkuriamos jos vaikystės dienos Šėtos parapijos, Prasilavos vieniemyje, mokslo Šėtos progimnazijoje ir Kėdainių gimnazijoje. Daugiau vietos skirta vokiečių kalbos, literatūros bei pedagogikos studijoms universitete Kaune ir jos veiklai studentų ateitininkų „Birutės“ draugovėje, darbui Lietuvių Katalikų moterų

draugijoje. Archyvo dokumentai ir to meto spauda leido atkurti Adelės Dirsytės, kaip LKMD centro valdybos narės, veiklą Respublikos miestuose ir miesteliuose, kur ji skaitė paskaitas dorovės bei kitais klausimais, telkė moteris organizacinei veiklai. Jos tų metų bibliografijoje suregistruota per 16 straipsnių ir straipsnelių, kurie buvo spausdinti *Naujojoje vaidilutėje* ir *Moteryje*. Leidinyje vokiečių ir lietuvių kalba spausdinamas A. Dirsytės diplominis darbas „Baronitės Gertrudos fon Le Fort epinė kūryba“, kurį apgynusi 1940 m. ji gauna Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto diplomą ir pradeda pedagoginį darbą. Jos, kaip mokytojos ir ateitininkės, veikla padeda atskleisti knygoje spausdinami bendradarbių, artimų draugų atsiminimai.

Paskutinė A. Dirsytės laisvės darbo vieta — Vilniaus kunigaikštienės Birutės, sovietų valdžios pavadintas Salomėjos Nėries, vidurinės mokyklos vokiečių kalbos mokytoja. Bažnytinės vadovybės pasiūlymu, ji tampa bandomos atkurti ateitininkų organizacijos gimnazistų globėja. Tų metų jos mokinė Aldona Bielinytė prisimena: „Laikais buvo neramūs, nepalankūs atviram bendravimui, tačiau Adelė Dirsytė surado kelią mūsų širdis. Buvom tikinčios, kiekvieną sekmadienį matydavome savo auklėtoją Šv. Mikalojaus bažnyčioje ir palengva užimezgė su ja artimesni ryšiai. Auklėtoja pakvietė į ateitininkų susirinkimą“. Ji draisi skiepjo mūmę nepakantumą blogiui, mokė kad reikia padėti kitiems, reikia mylėti ne tik artimą, bet ir priešą, ką ir įrodė pati savo gyvenimu“, — rašo Ona Kakareikaitė-Imbrasienė.

Antroji knygos dalis — Nelaisvės metai — prasideda straipsneliu „Adelė Dirsytė MGB pinklėse“. Po jo rusų ir lietuvių kalba pateikiami A.

Marija gelbė mus maldaknygės laida su autorės Adelės Dirsytės atvaizdu.

Dirsytes teismo sovietiniame saugume protokolai. Jie atskleidžia, kaip saugumiečiai kūrė kaltinimus už jos tariamą antivalstybinę veiklą ateitininkų organizacijoje ir nepriklausomos Lietuvos metais skelbtus „antitarybinius“ straipsnius. Kaip ir dauguma šioje byloje kaltinamųjų, 1946 m. lapkričio 11 d. Adelė Dirsytė nuteisiama, sovietine terminologija, už „tėvynės išdavimą“ laisvės atėmimu dešimčiai metų pataisos darbų lageriuose su po to einančių teisių apribojimu trejiems metams ir ištremiama į Sibirą.

Kanties, patirtos Vorkutos, Taišeto, Kolyms lageriuose, knygoje atsiskleidžia, skaitant jos likimo draugių kalinių atsiminimus. Ir sunkiausiomis lagerių dienomis Adelė moko išskirti ir patardavo draugams, kaip nereikia galvoti, „kad mano skausmas yra didžiausias skausmas“ (Aleksandra Barauskaitė-Čiurlienė). „Adelė Dirsytė buvo tas žmogus, kuris rasdavo kiekvienai gerą, raminamą žodį, kuris padėdavo išverti visas skriaudas ir sunkumus, nors pati dažnai vos vilkdavo kojas“ (Eleonora Grigalavičiūtė-Rubenė). „Ji moko, guodžia, su didžiule meile kalba apie Lietuvą“ (Elvyra Plūpelytė). „Dirsyte visada savo kanties aukodavo Dievo Motinai Marijai už Lietuvą“ (Lėvutė Vizbaraitė). Atsiminimų dėka, sužinome, kaip ant tošios ir rūkomojo popieriaus gabalėlių Adelė Dirsytė ir jos bendramintės kūrė šandien pasaulyje plačiai žinomą Sibiro kalinių maldaknygę „Maldų mintys“, — prisimena Elvyra Plūpelytė, — padėjo mums suprasti, kad

mūsų kanties, su meile aukojamos už tėvynę, nėra beprasmes“.

Nuoširdų rūpinimąsi artimaisiais, jos vidinius išgyvenimus atskleidžia ir 44 A. Dirsytės laiški iš Sibiro, kurie paskelbti aptariamoje knygoje.

Iš pateiktos bibliografijos matome, kad nuo 1990 m. apie Sibiro kankinę A. Dirsytę ir jos maldaknygę paskelbta daugiau kaip 70 straipsnių. Maldaknygės *Marija gelbė mus* pirmoji laida lietuvių kalba buvo išleista Putname (JAV), o Lietuvoje pirmasis — pagrindinis leidinis išėjo 1964 m. Užsienio kalbomis ji buvo išleista JAV, Vokietijoje, Olandijoje, Italijoje, Argentinoje, Taivane, Prancūzijoje, Lenkijoje. Didžiausias nuopelnas, ruošiant šį leidinį, tenka buvusiam kaliniui, mokslo daktarui kauniečiui Mindaugui Blozneliui. Jis ne tik knygos rengėjas ir leidėjas, bet ir daugelio tekstų autorius. Daug medžiagos surinko ir leidėjui pateikė vilnietis, A. Dirsytės giminitis, pedagogas Stasys Ivanauskas, jau anksčiau nemažai straipsnių paskelbęs apie maldaknygės autorę. Pagrindai pristatomos Adelės bendro likimo draugės — atsiminimų autorės. Knyga pagyvina dokumentines nuotraukas. Šis leidinis — tai puikus paminklas maldaknygės autoriui, Sibiro kankinei Adelei Dirsytei ir dovana lietuviams katalikams.

Doc. Stanislovas Stašaitis

VDU Istorijos didaktikos katedra

Adelė Dirsytė: gyvenimas ir darbai. Sudarė ir parengė dr. Mindaugas Bloznelis. — Vilnius, Katalikų Akademinė, 2003. — 574 p. su iliustracijomis. Tiražas 400 egz.

Apie tarptautinius žodžius...

Atkelta iš 1 psl.

ipso facto (= tuo pačiu, pačiu faktu, dėl to, savaime) ir pan. Kartais vietą jų reikalų raštuose vartojamas ir lietuviškas atitikmuo: *de facto = faktiškai, de iure = juridiskai*. Reikia paminėti, jog toks polinkis būdingas ir dabartinei lietuvių kalbai, kur taip pat galima aptikti lotynų kilmės žodžių bei standartinių frazių originalo kalba, neturintį lietuviškų atitikmenų, taip pat tokių, kurių atitikmenys vartojami retai. Neretai jie įvairiuose tekstuose rašomi kursyvu, kartais skliausteliuose arba kabutėse, kai kurie jų suprantami tik atitinkamos srities specialistams arba originalo kalbos mokėjtojams.

Originalo forma penktojo dešimtmečio reikalų raštuose pasitaiko ir kitokio pobūdžio elementų. Išskirtinis šio laikotarpio Amerikos reikalų raštų bruožas yra tai, kad juose gausu anglybių, būdingų tik išsivysios lietuvių kalbai. Pirmiausia tai nesulietuvintos anglybės bei angly kalba rašyti posakiai, pvz., *money order*, *emergency* (būta bandymų šį žodį lietuvininti — *emer-džensi*), *foreign*, *proxy*, *priority*

ir pan. Kartais tokių žodžių ar net posakių svetimkūniškumas lietuviškame tekste pabrėžiamas tam tikrais ženklais, pvz., kabutėmis arba kitu šriftu, o kitais atvejais jie rašomi be jokių komentarų. Tokių būta ir reikalų raštuose: „*estimate*“, „*receipt acknowledged*“, „*to countries of destination*“. Panašius atvejus būna ir dabartinėje lietuvių kalboje Lietuvoje — tarp pastaroju metu plintančių angly kalbos žodžių, užrašytų originalo forma, yra ir nereikalingų lietuvių kalbai, turintį pakaitų: *knowhow* (kartais lietuvių tekstuose rašoma pagal angly tarimą *nou-hau*) — *gamybės paslaptis*, [pažangioji] patirtis, technologinės naujovės, copyright — autorinės teisės, offshore-neapmokėtinamas; *linguatinės prekybos*.

Palyginti su atvejais, kai angliški žodžiai vartojami originalo forma, žingsnis toliau buvo jų lietuvinimas. Dažniau angliški žodžiai gauna priesagą, galūnę, kad būtų galima juos linksniuoti, jie pritaikomi lietuviškam tarimui, taip pat kai kurios raidės perrašytos lietuviška abėcėle, atsižvelgiant į jų tarimą. Apie tai kalbėjo ir A. Margeris, 1956

metais Čikagoje išleides knygą *Amerikos lietuvių ir angliškųjų skolinių žodynas*: „pamatė, kad jiems [lietuviams] geriau sekasi vartoti sulietuvinatą anglišką žodį, negu nesulietuvinatą, vartojo jį (dažnai ir su pamėgimu, visai nepagalvodami, kad vartoja svetimą, skolinį — žargoną. Tačiau ne tik tai galūnės jie išmoko prie angliškų žodžių pridurti, bet ir priešdėlius pridėti, vadinasi, vieniems angly kalbos žodžiams davė lietuvišką uodegą, kitiems, — galūnę, o dar kitus suplakė krūvon du, tris ar net keturis, ir visą tą žodinę mišinį vienu žodžiu tarė“. Tokiu būdu kalbamąjį laikotarpio reikalų raštuose paplitusios anglybės *statements* (a. *statement* — pareiškimas), *resignacija* (a. *resignatio* — atsistatydinimas), *apointmentas* (a. *apointment* — paskyrimas tarnyboje), *bila* (a. *bill* — sąskaita), *afidevitas* / *afidevitas* (a. *affidavit* — rašytinis parodymas, rašytinis patvirtinimas), *rekordas* (a. *record* — duomenys / apie asmenį ar kitką). Įdomu, kad apiktą ir lotynų kilmės žodžių, kurie vartojami angly kalbai būdinga reikšme, pvz., *sugestija* — patarimas, pasiūlymas; *konfirmacija* — patvir-

tinimas ir pan. Tačiau kartais lietuvinama labai nenuosekliai: vienam žodžiui gali būti pritaikyti skirtingi dėsni — reikalų raštuose aptikta įvairių vieno ir to paties skolinio formų: *manageris*, *menadžeris*, *menedžeris*, *menedžerius* (a. *manager*), *kongresmanas*, *kongresmanas* (a. *congressman*), *deitas* (a. *date*), *lunchas*, *lančius*, (a. *lunch*). Tai galima paaiškinti to meto lietuvių svetimos kalbos nemokėjimu, ką vėlei pastebėjo A. Margeris: „...nieko nežinodami apie angliškų žodžių raidą, vartoję juos tik iš lūpų, tik iš tarties, arba fonetikos, ne iš kilmės, arba etimologijos. Taigi ir angliškiosios rašybos, kuri labai retai kada tepasuka į fonetikos takelius, jie visai nepaisė ir nežinojo. Tokiu būdu net ir tuos žodžius, kurie turi visai skirtingą reikšmę, jie drožė iš ausies, visai nežinodami, ar tie žodžiai išsina skirtingi ir tikri, ar ne“.

Angly kalbos poveikis įvairių stilių sakybinei ir rašytinei kalbai Lietuvoje ypač sustiprėjo po nepriklausomybės atkūrimo, o Amerikos lietuvių kalbai ji visą laiką darė įtaką. Ir tai suprantama, nes angly kalba vyrauja kalbinėje aplinkoje. Dažniausiai iš angly kal-

bos atsiranda skoliniai, pavadinantys tam tikrus reiškinius ar sąvokas, ligi šiol neaktualias, mažai žinomas arba visiškai naujas. Neretai į tokius skolinius apskritai žiūriama kaip į tarptautinę leksiką, todėl jų įsigalėjimui nesipriešinama, nes panašios anglybės vartojamos ir kitose didžiojoje kalbose. Kad pastaroju metu Lietuvos lietuvių kalboje įsigalėjusios anglybės, pastebi kiekvienas — nebūtina ir kalbininkui būti. Vis dėlto užuot angliškų atsiranda ir naujadarų — lietuvių kalbos darybos priemonėmis padarytų svetimybų pakaitų. Sėkmingai naujadarai pakeičia skolinius ir įsigali, o ne tokie vykę taip ir lieka pasiūlymais: dalis jų sukelia šypseną, kiti pasirodo per vėlai (tai, beje, yra viena iš pagrindinių bėdų — per tą laiką, kol atsiranda lietuviškas pakaitas, spėja įsigalėti svetimybė, kuria jau atsiakrity žymiai sunkiau). Kai kurie Lietuvos kalbininkų siūlomi naujadarai anglybės pakeisti sukaupė Vilniuje 1998 metais išleistame V. Rudaitienės ir V. Vitkauskos žodyne „Vakarų kalbų naujieji skoliniai“. Nors ne visi jie vertintini vienodai — yra ir netaikytini, tačiau daugelis jų jau vykusių arba netikslių, tačiau jų gausu ir galima išsiriukti labiau priimtina, pvz., *lizingas* arba *lysingas* (a. *lea-*

sing — ilgalaikė nuoma; *išperkamoji nuoma*; *barteris* (a. *barter*) — natūriniai [prekių] mainai; *dileris* (a. *dealer*) — tarpininkas, prekybos agentas; *e-mail* (kartais, ypač šnekamojoje kalboje *e-mails*) — elektroninis paštas arba su trumpintai el. paštas. Tik nuo pačių kalbos vartotojų požiūrio ir pateiktus atitikmenis priklausys, ar jie taps bendrinės kalbos dalimi ir plačiai įsigalės.

Verta paminėti ir tuos atvejus, kai vietoje tarptautinio žodžio, įsigalėjusio lietuvių kalboje, Amerikos lietuvių reikalų raštuose vartojami jų lietuviški atitikmenys, pvz., *akstinas* — *impulsas*, *antrininkas* — *dublikatas*, *antraiškas* — *adresas* (vis dėlto greta, net tame pačiame sakinyje, vartojami ir tarptautiniai žodžiai *adresas* bei to paties šaknies *adresatas*), *veiksny* — *faktorius*. Labiau tikėtina, kad Lietuvoje tokiais atvejais bus pasirinktas tarptautinis žodis (gal išimties *faktorius* — labai plačiai vartojama lietuviška forma). PLA dokumentuose surasta ir tokių atvejų, kai minėtas žodis pavartotas reikšme „institucija“, tačiau tai jau žymiai vėlesnio laikotarpio — aštuntojo dešimtmečio — dokumentuose. Tarptautinių žodžių atitikmenims nemažai

dėmesio skyrė žymūs lietuvių kalbininkas P. Skardžius 1973 metais išleides „Lietuviški tarptautinių žodžių atitikmenys“, taip pat jų esama Australijoje gyvenančio A. Taškano išleistame „Nereikalingų svetimžodžių rinkinyje“ (1998) bei kituose (ypač kalbos kultūrai skirtuose) leidiniuose bei spaudoje.

Visi minėti pamastymai apie Amerikos lietuvių organizacijų reikalų raštų kalbą — tai ne bandymas ją menkinti ar, juo labiau, taisyti. Kadangi lietuvių Amerikoje gyveno ir tebegyvena angly kalbos apsuptyje, neišvengiamai tai paliko pėdsakų ir jų gimtojoje kalboje. Tik, atvykę į svetimą kraštą, lietuvių dar nebuvo ir negalėjo būti pamirę, kaip tik priešingai — dauguma jų nemokėjo jokios kitos kalbos, tik savo gimtąją kalbą. Šiuo atveju svarbiausia įvairiais laikotarpiais buvusi padėtis, o tam reikia surinkti kalbos pavyzdžius iš archyvinų fondų, juos apibendrinti, nustatyti vienos kalbos atmainos — administracinio stiliaus — rašytinės kalbos ypatumus bei juos aprašyti. Pagrindinis dėmesys šįkart buvo skirtas leksikai (tiksliau — vienas jos sluoksniui), kaip pasaulio vaizdo bei socialinės raidos atspindžiui.